

ТЕРНАВА | ЯК ЗДОРОВ'Я, РІЧКА?

Тернава бере початок на межі Ярмолинського і Дунаєвського районів, південніше села Косогірка. Її довжина понад 60 кілометрів, площа басейну — 380 квадратних кілометрів.

ЗНИКЛИЙ ПОТІК

Висушений сонцем і вітрами, комвиш злегка погойдується. Тут, у його гушавині, твориться таїнство народження річки. Тоненька жылка води збігає болітцем у ставок, ще один потічок струменить від сосяної дороги. Угіддя косогірського господарства, наче піски на оазис, рік у рік насуваються на долину, затискують її, через те вола висихає, скупіше видає вологу.

Тернава вибирається у чисте поле, але й у ньому їй нема простору — томашівський колгосп імені Дзержинського нещадно розорює береги. Якби не зарості кропивини і дерев'яно, що ростуть над водою, скиби падали б у самісіньке русло, і воно згодом замулювалося б, пересохло. Невже у механізаторів, тутешніх господарів не болить душа за річку? Між іншим, у тій же Томашівці на Тернаві зробили гарний ставок, зарібили його, обсадили деревами. Річечка стала чистою, піднявся рівень ґрунтових вод. Отже, як бачать вигоду, то дбають.

На жаль, далі за течією — знайомі пейзажі: рілля і посіви озимих насуваються на річку. Біля лісопосадки, де починаються землі колгоспу «Поділля», течія має метр у ширину. Здивувало, що вода тут майже не рухається. Пройшли ще трохи і річка... щезла. Залишилося сухе русло.

— Не шукайте, вода три роки як пішла під землю, — мовила жителька Тинної Станіслава Бик, що пасла неподалік худобу.

Не від хорошого життя висохло русло. Поки не розорювали нещадно долини, річка віками текла поверхнею. Старожили Тинної, Терново пам'ятають, як колись вона була глибоченька, в пониззі були сильні джерела. А що ж тепер? Суха долина, в багатьох колодязях згаданих сіл не стало води. Звичайно, стверджувати, що від одного розорювання Тернава пішла під землю, було б неправильно. Але винне і воно: стік води різко зменшився, а значить напор, який би спрямовував річку поверхнею, не вистачає. От і знайшла вона з допомогою природи легший шлях.

ЧЕКАЮТЬ НА ОЧИСНІ СПОРУДИ

Десять кілометрів ми йшли сухим руслом. На околиці Терново воно почало зволожуватись. З'явилися маленькі джерела, в самому селі їх доповнило кілька потужніших, і течія сягнула трьох метрів у ширину. Рівень води підняв і польовий ставок, який збирає воду з перезвожених лавів. На жаль, меліоратори перестаралися: повисували території, де і не слід було цього робити, випрямили русло на чималому відрізку. А от вирівнювання призводить

до значного забруднення річки. Не зустрівши на своєму шляху поворотів, мул, сміття, розчинні міндобрива загарцають дно на великому протязі. Меліоратори про це знають, але «лінійки» з річок роблять по всій області.

Проминувши залізницю і Харитонівку, Тернава врешті набрала природного вигляду. У Ганнівці розлилася чималим ставом. Береги його руйнуються, бо не закріплені. В селі дуже засмічують річку. Брудна вона і перед Дунаївцями, бо теж випрямлена.

Перш ніж пройтися вздовж Тернави райцентром, зробимо невеличкий екскурс у минуле.

Торік, 14 вересня в «Радянському Поділлі» було видруковано матеріал «Щоб вода була чистою», в якому йшлося про забруднення Тернави промисловими стоками міста. Зокрема, критиці піддавалася суконна фабрика, яка зволікала будівництво очисних споруд, не проводила реконструкції споруд попередньої очистки.

Чи сталися зміни? Так. Багато-страждальні очисні споруди міста (зводили їх багато літ) практично побудовані. Іде наладка. Але, як сказали нам спеціалісти, треба ще прийнятні півроку — рік, щоб довести їх до пуття. Отже, проблема очищення стоків ще існує. Однак дунаєвські підприємства фактично нічого не роблять, аби зменшити забруднення Тернави, усі чекають міських очисних споруд.

Ось маслозавод. Його очисні споруди занедбані. На час перевірки навіть не було чергового, який би контролював їхню роботу. Частину виробничих стоків скидає в річку ситроцех, бо не працює зворотна система з градирнею. Дещо поліпшилася справа в райсільгосптехніці і райсільгоспхімії, але маслянисті речовини все ж продовжують збігати в річку.

Ще раз повернемося до суконної фабрики. Підприємство роками не проводить наладки споруд попередньої очистки. Контролюючі служби не раз зобов'язували дирекцію навести порядок, але за реконструкцію і не думають братися. На що сподіваються? Теж на нові споруди? Якщо не буде попередньої очистки кислот, солей важких металів, інших елементів, вловлювання волокон, міські очисні споруди працюватимуть не ефективно, тобто скидатимуть у річку брудну воду. Кому вони тоді потрібні?

ПОДІЛЬСЬКА ШВЕЙЦАРІЯ

У Січених, Панасівці, що лежать по течії, ще видно сліди сукнарів. Вода темнувата. В останньому селі її забруднюють ще й машини. Тут нема містків, через те в двох місцях переїжджають прямо через русло. Поступово Тернава ширшає, глибшає, «заговорила» на камінні. Село Воробіївка поповнює річку десятками

струмків, які вибиваються з-під каміння через кожну сотню-другу метрів. Товтровий краж надає високим берегам своєрідності, скинуть надійним щитом від усяких стоків. З малою водою перед тим місцевість перетворюється у привабливу, а біля гирла — неповторна.

Добрим словом хочеться відзначити лісівників. Правий крутосхил від Воробіївки до Кривчика, що раніше дуже роз'їдався ерозією, вони засадили соснами, глодом, шпильщиною, а подекуди й барбарисом. Виріс чудовий бір.

Спускаємося до річки. Ранковий туман уже розвіявся, залишивши на вербах намістники роси. Вода прозора, як ніде раніше по течії. Але вже через півкілометра, біля мосту, вона набрала маслянистих відтінків. Перед нашим наближенням з Тернави виїхала «скупана» вантажна машина. На жаль, номери її не встигли побачити. А от водій швидкої допомоги № 12-78 ХМУ тільки заїхав. На зауваження відреагував недбало.

— А в нас всі мють... Звичайно, річка проминає Гуцу-Блищанівську, Ксаверівську. Весь цей відрізок її супроводжують ліси, що здійснюються обіч високих берегів.

Занепокоєння викликає здоров'я річки в Суржинцях Кам'янець-Подільського району. Біля неї лежать гарні місця, куди на відпочинок приїжджає чимало людей. Є серед них і такі, що мнуть в річці машини, засмічують її покійками. Було б добре, якби у вихідні дні інспектори охорони природи хоч зрідка навідувалися сюди.

До гирла залишається кілометрів десять. Товтрові підвищення, що тягнуться хребтами внаслідок річки, все більше нагадують гори. Схили почасти вкриті кущами, та більше — голі. Біля Тернави вони обриваються прямовисними стінами, які біліють на сонці далеко-далеко. Річка зблискує, між рядами верб і петляє, петляє. Через Фурманівку ідемо у Врублівці, а потім вузькою дорогою, що веде над проваллями, опускаємося до Тернави. І завмираємо, вражені. Чашоподібна долина обрамлена височинними крутосхилами, які нагадують то піраміди, то замки з зубчастими шпильками. Пологіший лівий берег всіяний багатотонними брилами, які колись зірвалися з висоти і, зачепившись на піддорозі за виступи, зависли. Здається, торкни їх, покотяться вниз.

Посеред долини шумить-пінисть кількаметровий впад, до якого підходять дугоподібний товтровий туп. Точнісінько лийний туп. За водоспадом річка вияк розширюється і досягає гирлі близько п'ятдесяти метрів. За скелями, що розселилися, очам відкривається гутне плесо Дністра.

Бережімо маленьку крапку Тернаву, цей куточок Подільської Швейцарії, і вона порадить нам радісні хвилини куданья з неповторною красою.

Ю. РЕЗНИК
інспектор Хмельницької гідрохімічної лабораторії Південно-Бузького басейнового управління,
В. КРИВОШИ
кореспондент «Радянське Поділля».

Наступний рейд по річці Студенці.